

УДК: 342

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.1.22>

ПРИНЦИП ДЕМОКРАТІЇ ТА НАРОДОВЛАДДЯ В СУДОВОМУ ПРАВІ

Щербанюк О.В.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри процесуального права*

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

o.shcherbanyuk@chnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-1307-2535>

Щербанюк О.В. Принцип демократії та народовладдя в судовому праві.

У сучасну епоху можна вважати демократичним лише політичний режим, заснований на народному суверенітеті, і кінцевою метою якого є дотримання основних прав людської особистості, як демократичний. Суверенітет народу, не спрямований на реалізацію прав людини, обов'язково призводить до свободи волі більшості. Повна повага до прав людини, в свою чергу, недосяжна, коли верховна політична влада не належить народу. Судова влада, як орган демократичної держави, повинна бути структурована відповідно до обох цих вимог. Слід, однак, зазначити, що, на відміну від інших органів державної влади, судова влада має примітну особливість. Хоча вона за визначенням є головною гарантією повного дотримання прав людини, в більшості країн судді, за рідкісним винятком, не обираються всенародним голосуванням. По суті, фактор, який поєднує судову владу з духом демократії (в тому сенсі, що Монтеск'є присвоїв цьому слову), є видатним атрибутом, єдиним, здатним забезпечити відсутність виборчого права: це той суспільний престиж, заснований на широкій моральній повазі, який в римській цивілізації називався аукторіями. Саме легітимність поваги і довіри викликають у людей судді. Однак ця особлива характеристика суддів, в умовах демократії, по суті, ґрунтується на незалежності і відповідальності, з якими державний орган в цілому, і окремі розглянуті громадські агенти, виконують ті політичні функції, які конституція, як оригінальний прояв волі суверенного народу, покладає на них.

Отже, якщо ми хочемо перевірити, наскільки демократичною є судова влада, ми повинні проаналізувати її організацію та її функціонування, відповідно до фундаментальних вимог незалежності. Йдеться про те, що судова влада в цілому є незалежною, коли вона не підпорядковується іншим повноваженням держави. У свою чергу, судді, як кажуть, є незалежними, коли між ними немає ієрархічного підпорядкування, незважаючи на множинність інстанцій і ступені юрисдикції.

Ключові слова: судова влада, народовладдя, демократія, органи державної влади, правова держава

Shcherbanyuk O.V. The principle of democracy and people's power in judicial law.

In the modern era, only a political regime based on popular sovereignty, and the ultimate goal of which is the observance of the basic rights of the human person, can be considered democratic, as democratic. The sovereignty of the people, which is not aimed at the realization of human rights, necessarily leads to the free will of the majority. Full respect for human rights, in turn, is unattainable when the supreme political power does not belong to the people. The judiciary, as an organ of a democratic state, must be structured in accordance with both of these requirements. However, it should be noted that, unlike other state authorities, the judiciary has a notable feature. Although it is by definition the main guarantee of full respect for human rights, in most countries judges, with rare exceptions, are not elected by popular vote. In fact, the factor which unites the judicial power with the spirit of democracy (in the sense Montesquieu assigned to the word) is the outstanding attribute, the only one capable of ensuring the absence of suffrage: it is that public prestige, based on a wide moral respect, which in Roman civilization was called auctoritas. It is the legitimacy of respect and trust that causes people to judge. However, this special characteristic of judges, in the conditions of democracy, is essentially based on the independence and responsibility with which the state body as a whole, and the individual considered public agents, perform the political functions that the constitution, as the original manifestation of the will of the sovereign people, entrusts to them.

Therefore, if we want to check how democratic the judiciary is, we must analyze its organization and its functioning, according to the fundamental requirements of independence. It is about the fact that the judiciary is generally independent when it is not subject to other powers of the state. In turn, judges are said to be independent when there is no hierarchical subordination between them, despite the multiplicity of instances and degrees of jurisdiction.

Key words: judiciary, people's power, democracy, state authorities, rule of law.

Постановка проблеми. Принципи демократії та народовладдя є тією структурною основою, яка розчищає існування і працездатність суспільств, а також їх гармонію і пропорцію. Вони мають унікальне значення і актуальність для судового права, оскільки істотною умовою демократичної правової держави. Конституція встановлює загальні принципи, що регулюють організацію і функціонування судової влади (незалежність, єдність і винятковість). Конституція також згадує деякі сутнісні характеристики, з яких складається правовий статус суддів. Такими характеристиками, які також зведені в конституційних принципах, є незалежність, незмінюваність і судова відповідальність. Для збереження оплоту тогочасного поділу влади, незалежності судової влади Конституція і закон запроваджують різні формальні та матеріальні гарантії.

Стан опрацювання. Досліджену проблематику принципів демократії та народовладдя вивчали зарубіжні вчені такі як: Р.Л. Віго, Дж. Тарелло, М. Тарруфо, Й. Хабермас та ін.

Метою дослідження є дослідження принципів демократії та народовладдя та їх вплив на судову систему.

Вклад основного матеріалу. Історично одним з фундаментальних внесків революційного лібералізму в верховенство права був принцип поділу влади, згідно з яким, згідно з концепцією Монтеस्क'є, опублікованою в його роботі «Дух законів» в 1748 році, «судова влада», яка «карає за злочини або судді відмінності між окремими особами», повинна бути відокремлена від законодавчої та виконавчої влади держави. Цей поділ необхідний «для того, щоб була свобода» (розділ VI Книги XI). З тих пір в конституційних текстах країн європейського континентального масштабу була проголошена суддівська незалежність.

Функціональна незалежність судової влади, таким чином, розуміється, є інституційною гарантією демократичного режиму. Концепція інституційної гарантії була розроблена німецькою публіцистичною доктриною часів Веймарської республіки, для позначення форм організації органів державної влади, функції яких полягає в забезпеченні дотримання основних суб'єктивних прав, задекларованих у Конституції.

У світі демократія виникла в непрямій або представницькій формі, зберігаючи при цьому принцип народного суверенітету, при якому вся влада виходить від народу і в його ім'я буде здійснено. У цьому сенсі можна стверджувати, що сучасна ідея демократичної держави сягає своїм корінням в ХІХ ст. надзвичайно актуально, враховуючи основні перетворення держави та дебати, які протягом останніх двох століть були реалізовані вірою в постулати, які мають на увазі утвердження певних фундаментальних цінностей людської особистості.

Програма участь населення в демократії викликає як інтерес соціально-правові науки. Демократична держава, заснована на принципі народного суверенітету, за яким народ є володарем установчої влади, є тим суб'єктом, який легітимізує всю політичну владу. Таким чином, налаштовується вимога, щоб кожна людина брала активну участь у політичному житті країни.

Верховенство права, що підсумовує існування первинності закону, поділу влади та проголошення і гарантування прав особистості (самовизначення особи), не плутаючи з простою Правовою державою – бо в цьому немає прихильності до політичної, соціальної, економічної та ідеологічної дійсності, з одноосібною і виключно з визначенням тексту організаційно-правової форми. Однак при сучасних вимогах права таких характеристик, якими б вони не були, недостатньо для визначення правової держави.

Сучасна ідея правової держави проходить безпосередньо через необхідність володіння ним деякими якостями: правовістю, конституційною, демократичною, екологічною та ліберальною – обмежуючи дію держави лише захистом громадського порядку та безпеки. У цій формі держави протиріччя між законами і правовими заходами держави і принципами справедливості, такими як рівність, свобода і гідність людської особистості, не допускається.

Демократія, як реалізація цінностей людського співіснування, є більш всеосяжним поняттям, ніж верховенство права, яке виникло як правове вираження ліберальної демократії. Демократична правова

держава об'єднує принципи демократичної держави і верховенства права, а не як просте формальне зібрання її елементів, вона розкриває нову концепцію, яка їх долає, так як увібрала в себе революційну складову трансформації статус-кво.

Конституція України закріпила природничо-правові погляди про надпозитивне право. Але з точки зору позитивістської доктрини воля народу не може легітимувати руйнування існуючого правопорядку або санкціонувати монархію та руйнування соціуму. Іншими словами, твердження, що немає нічого, що не було б для народу, який веде державно-організоване життя, є юридично неможливим, не має під собою яких-небудь серйозних підстав; мова при цьому йде про межі народного суверенітету, а не про обмеження суверенності народу державою [2]. В державі конституція визначає ціннісні засади консенсусу. В даний час можна говорити про новий етап реалізації Конституції України, пов'язаний з її модернізацією. Слід зазначити, що гнучкість нашого Основного закону така, що на основі одних і тих же конституційних норм українського дійсність з волі різних політичних сил набувала різних якісних стану.

Коли йдеться про внесення змін до Конституції щодо регулювання організації та функціонування органів державної влади, а також про встановлення прерогатив її суб'єктів, пропозиція має бути винесена на всенародний референдум. Ніщо не є більш характерним для консолідованої узурпації суверенітету народу, що склалася серед нас, ніж легкість, з якою неправильно названа похідна установча влада віднесена до прерогативи вирішувати, в кінцевому рахунку, питання, що мають таке відношення до демократичного життя.

По відношенню до судової влади, однак, цієї вимоги все одно недостатньо. Вона полягає в тому, що, на відміну від інших повноважень, вона, за конституційною традицією, була забута процедурою внесення змін або реформ Конституції.

Належне функціонування правосуддя для ефективного захисту людської гідності, вищий принцип правопорядку, не узгоджується, звичайно, з цим фіскальним поглядом на суспільну річ.

Логічним наслідком цього фундаментального принципу є необхідне співвідношення влади і відповідальності. Чим більша влада, тим більша відповідальність, що розуміється як обов'язок, покладений на володаря влади, в ім'я іншого, відповідати за те, як він її здійснює. Відповідальність, по суті, розгортається в двох відносинах: відповідному обов'язку до відповідальності (який в англійській мові називається підзвітністю) і відносинах підпорядкування санкціям, накладеним законом за неправильне здійснення влади (відповідальності).

У демократичній державі інституційний контроль зловживання владою державними органами буває двох видів: горизонтальний, пов'язаний з механізмом поділу влади, і вертикальний, заснований на народному суверенітеті. По суті, демократія - це той політичний режим, при якому ніхто, навіть суверенний народ, не здійснює абсолютної влади без контролю. Суверенна влада народу може здійснюватися легітимно тільки в рамках Конституції. І саме судова влада є великою функцією тлумачення конституційних меж, в яких повинен здійснюватися народний суверенітет.

Якщо так, то якщо сам суверенний народ має свої дії, обмежені Конституцією, то з більшістю підстав. Безперечно, найбільш доцільним у демократичному суспільстві є позасудовий нагляд за повноваженнями держави, що здійснюються органом народного представництва. Серед нас, однак, жоден з існуючих законодавчих органів не має прийнятних умов для виконання цієї функції.

Народне представництво у сфері здійснення судової влади, зокрема правосуддя, відповідає принципам народного суверенітету, якщо виходить з того, що джерелом влади є саме народ (а не держава). Інакше держава вважатиме здійснення правосуддя винятково державним видом діяльності й вирішуватиме, на рівні доцільності, а не права, чи допускати народне представництво до здійснення правосуддя [1, с. 25].

Судова влада є владою не менше, ніж законодавча та виконавча влада. Безперечно, тому він здійснює державну діяльність. Ця діяльність також є політичною, особливо коли декларується конституційність або неконституційність норм, найрізноманітніших, що складаються вищими національними та іноземними органами влади; однак, щоб заперечити або підтвердити політичний характер діяльності судової влади, необхідно почати ставити під сумнів її фундаментальну мету, або власну причину існування.

Судова влада виконує в даному випадку в пошуках соціального умиротворення, через належний процес і що, врешті-решт, вона замінить волю сторін.

Для структурування поділу влади в якості основи використовуються два елементи: функціональна спеціалізація і органічна незалежність. Його нетипові функції характеризуються адміністративною та

законодавчою діяльністю, що стосується роботи судової влади, в цілому складається з органів, ієрархічно організованих і взаємозалежних.

Висновки. У будь-якому випадку зрозуміло, що демократія - це та форма правління, при якій народ є суверенним, а держава керує через представників, наділених своїми функціями різними повноваженнями, з прерогативою прагнути до загального блага.

Список використаних джерел:

1. Бігун В.С. Правосуддя як здійснення народовладдя. Присяжне анулювання закону. Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи): Матеріали Міжнародного «круглого столу» (м. Львів, 4–5 грудня 2009 р.). Л. 2009. С. 17–29.
2. Щербанюк О.В. Забезпечення народного суверенітету в умовах неконтрольованої політичної влади. Верховенство права як основа сучасного конституціоналізму. VI Тодиківські читання. Збірка тез наукових доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів (27-28 вересня 2013 року). Національний університет «Юридична академія імені Ярослава Мудрого». Харків: Права людини. 2013. С. 90–96.